

VALSTS PREZIDENTA AIZVIETOŠANA

Satversmes 52. pants

Dr.iur.h.c. Egils Levits

Valsts prezidenta aizvietošanu nosaka Satversmes 52. panta otrais teikums: "Tāpat Saeimas priekšsēdētājs izpilda Valsts Prezidenta vietu, ja pēdējais atrodas ārpus valsts robežas vai citādi aizkavēts izpildīt savu amatu."

Foto: Boriss Koļešņikovs

Nedz valsts kopumā, nedz kāda atsevišķa valsts institūcija nedrīkst būt atkarīga no kādas amatpersonas veselības stāvokļa vai citiem apstākļiem, kas kavē tai pildīt savus pienākumus. Nevienas amatpersonas slimība vai citāda veida aizkavējums nedrīkst radīt valsts rīcībspējas deficītu.

A. Ko nozīmē, ka Valsts prezidents ir "aizkavēts" pildīt savu amatu

[1] Šeit būtiskais ir jautājums, kā interpretēt vārdu "aizkavēts".

Tas nozīmē, ka Valsts prezidents, vienalga kādu iemeslu dēļ objektīvi nevar pildīt savu amatu. Tas attiecas arī uz saslīmšanas gadījumu. Priekšnosacījums 52. panta otrā teikuma piemērošanai saslīmšanas

gadījumā tātad ir, ka saslīmšana ir tik nopietna, ka tā "aizkavē" Valsts prezidentu pildīt viņa pienākumus.

Vai slimība patiešām aizkavē Valsts prezidentu pildīt savus pienākumus, ir objektīvas izvērtēšanas, tātad pamatā medicīnas speciālistu jautājums. To izvērtējot, ir jāņem vērā arī paša Valsts prezidenta viedoklis, ja vien viņš ir spējīgs šo viedokli pienācīgi¹ izteikt.

[2] Aizkavējums ir amata pildīšanas traucējums, kurš ir **pietiekami nopietns un ilgs**, tātad tāds, kuru nav iespējams ātri un efektīvi pārtraukt. Nebūtiski amata pildīšanas traucējumi vēl nav aizkavējums Satversmes 52. panta izpratnē. Svarīgs apstāklis, lai konstatētu aizkavējumu, ir arī, cik ātri un efektīvi Valsts prezidents savus amata pildīšanas traucējumus var pārtraukt, t.i., atsākt pildīt savus pienākumus, vismaz tos, kas ir neatliekami. Īslaicīgs amata pildīšanas traucējums vai apgrūtinājums (piemēram, saslīmšana uz pāris dienām) vēl nenozīmē, ka iedarbojas 52. pants.

[3] Aizkavējuma konstatēšana ir saistīta arī ar **jautājuma neatliekamību**. Piemēram, ja Valsts prezidents ir saslīmēts un nevar pieņemt ārvalstu vēstnieku, taču šī vizīte var tikt atlikta, tad viņš nav "aizkavēts" Satversmes 52. panta izpratnē. Tomēr, ja viņš tiek operēts un atrodas narkozē un pēc prognozes viņš jau nākamajā dienā no tās atkal pamostos, taču tūlīt un neatliekami jāpieņem kāds valstij ļoti būtisks lēmums, uz kuru nevar gaidīt līdz nākamajai dienai, tad viņš uzskatāms par "aizkavētu", arī ja šis aizkavējums ir īslaicīgs, kaut vai tikai uz pāris stundām.

B. Saeimas priekšsēdētāja pilnvaru apjoms, ja ir konstatēts, ka Valsts prezidents ir "aizkavēts"

[4] Tātad, lai iedarbotos Satversmes 52. panta otrais teikums, **vispirms ir jākonstatē, ka Valsts prezidents ir "aizkavēts"**. Tad nākamais jautājums ir par Saeimas priekšsēdētāja **pilnvaru apjomu**, pildot Valsts prezidenta pienākumus. Lai to noteiktu, šādā kārtībā jāievēro trīs pamatprincipi.

[5] Pirmais pamatprincips: **Valsts prezidenta kā institūcijas pilnvaras vienmēr ir spēkā pilnā apjomā**.² Nedz valsts kopumā, nedz kāda atsevišķa valsts institūcija nedrīkst būt atkarīga no kādas amatpersonas veselības stāvokļa vai citiem apstākļiem, kas kavē tai pildīt savus pienākumus. Nevienas amatpersonas slimība vai citāda veida aizkavējums nedrīkst radīt valsts rīcībspējas deficītu. Šis princips attiecas ne tikai uz Valsts prezidentu, bet uz jebkuru

valsts amatpersonu. Tieši tādēļ tiesiskā valstī arī pastāv aizvietošanas institūts, kas to nodrošina.

Šis ir svarīgākais no šeit uzrādītajiem trim aizvietošanas principiem: **Valstij vienmēr jāfunkcionē bez ierobežojumiem**. Tātad Valsts prezidenta aizkavējums nedrīkst radīt vai padziļināt politisku vai konstitucionālu krīzi. Tāda ir Satversmes 52. panta jēga.

[6] Otrais pamatprincips ir: **Valsts prezidenta aizvietošana notiek pēc iespējas "saudzīgāk"**, sekojošā secībā ņemot vērā:

1) Valsts prezidenta objektīvo spēju *pārvarēt traucējumus* un *arī kaut vai tikai daļēji* pildīt savus pienākumus (piemēram, pildīt tos no slimnīcas). Šeit, ja iespējams, nepieciešama *pastāvīga komunikācija* starp Valsts prezidentu un Saeimas priekšsēdētāju kā viņa aizvietotāju;

2) *jautājuma neatliekamību*. Jo neatliekamāks jautājums, jo drīzāk tā pildīšana jāuzņemas Saeimas priekšsēdētājam;

3) *jautājuma raksturu*. Jo politiskāks uzdevums (piemēram, Ministru prezidenta kandidāta nominācija), jo atturīgākam jābūt viņa aizvietotājam. Un otrādi – jo formālāks uzdevums (piemēram, tiesnešu zvērestu pieņemšana, vēstnieku akreditācijas raksta izsniegšana vai pieņemšana), jo drīzāk tas jāpilda viņa aizvietotājam.

[7] Trešais pamatprincips: **Bona fides** princips ("labas ticības" princips³). Tas nozīmē, ka Saeimas priekšsēdētājs pilda savus Valsts prezidenta aizvietotāja pienākumus godprātīgi, pēc labākās sirdsapziņas, ņemot vērā:

1) pirmkārt valsts intereses (skat. pirmo pamatprincipu),

2) un, otrkārt, Valsts prezidenta gribu, ja un cik viņš ir spējīgs to pienācīgi izteikt.

Saskaņā ar šiem principiem pildot Valsts prezidenta pienākumus, Saeimas priekšsēdētājs darbojas *kā pilntiesīgs Valsts prezidents* un nevis kā Saeimas priekšsēdētājs.

Daži piemēri:

a) Saskaņā ar Satversmes 71. pantu, Valsts prezidents desmit dienu laikā var **nosūtīt likumu otrreizējai caurlūkošanai**. Ja šim termina tecējumam

sākoties, Valsts prezidents nevar pienācīgi izteikt savu gribu (kas ietver arī iepriekšēju pienācīgu iepazīšanos ar lietas materiāliem), tad Saeimas priekšsēdētājs vispirms nogaida, jo varbūt Valsts prezidenta stāvoklis tomēr uzlabojas. Ja tas tomēr nenotiek, tad astotajā vai devītajā dienā viņš var likumu nosūtīt otrreizējai caurlūkošanai. To darot, viņš likumu vērtē pēc tiem pašiem kritērijiem kā Valsts prezidents (un nevis kā Saeimas priekšsēdētājs vai deputāts).

b) Saeimas priekšsēdētājs tikai ārkārtīgi spiedīgā vajadzības gadījumā (kas grūti iedomājams) varētu pats **ierosināt likumprojektu**.

c) Ja valdība atkāpjas *pēc* Valsts prezidenta aizkavējuma sākuma, tad Saeimas priekšsēdētājam, *pēc pienācīgas nogaidīšanas*, vai Valsts prezidenta stāvoklis tomēr neuzlabojas, un ņemot vērā medicīnisko prognozi, būtu tiesības *kā Valsts prezidentam nominēt Ministru prezidenta kandidātu*. Tomēr jāņem vērā, ka valdība pilnā mērā pilda savus pienākumus arī pēc atkāpšanās, tādēļ īpaša steiga normālos politiskos apstākļos te nav.

d) Ja *pirms* Valsts prezidenta aizkavējuma viņa jau nominētais **Ministru prezidenta kandidāts** nevar sastādīt jaunu valdību, t.i., viņš atsakās no šī uzdevuma vai arī viņa sastādītā valdība negūst Saeimas uzticību, un ja Ministru prezidenta kandidāta atteikšanās brīdī vai neveiksmīga uzticības balsojuma brīdī Valsts prezidents nevar pienācīgi izteikt savu gribu, tad Saeimas priekšsēdētājam būtu tiesības nominēt jaunu Ministru prezidenta kandidātu.

e) Saeimas priekšsēdētājs var bez ierobežojumiem pildīt visus Valsts prezidenta **reprezentatīvos un valsts starptautiskās pārstāvības uzdevumus** (pieņemot Latvijas un ārvalstu amatpersonas, pieņemot tiesnešu zvērestu, teikt runu ANO Ģenerālajā asamblejā u.tml.). ■

¹ Pienācīgums šajā kontekstā nozīmē, ka Valsts prezidents var savu gribu saprotami formulēt un normālā, ikdienas apjomā aptvert tās jēgu.

² Sal. ar: Maunz/Dürig/Herzog: Kommentar des Grundgesetzes, 75. EL, September 2015, Art. 57, Rdnr. 3a.

³ Saskaņā ar Civillikuma 1. pantu "tiesības izlietojamas un pienākumi pildāmi pēc labas ticības". Tas ir vispārējs tiesību princips, kas darbojas visās tiesību jomās, arī konstitucionālajās tiesībās.

LASI, DOMĀ, PIEDALIES!

«JURISTA VĀRDS»: NEDĒĻAS ŽURNĀLS KATRAM LATVIJAS JURISTAM PAR SVARĪGĀKO LATVIJAS TIESĪBU SISTĒMĀ

Abonē pa bezmaksas tālruni 80006000 vai mājaslapā www.juristavards.lv
Ipašas cenas studentiem

Abonentiem dāvanā – bezmaksas piekļuve elektroniskajai versijai un arhīvam
mājaslapā www.juristavards.lv

- neierobežotas iespējas lietot žurnāla jaunākā numura rakstus
- 25 arhīva publikācijas mēnesī

